

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЛІНГВІСТИЧНИХ
ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO1-M22 групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Рябчик Олександра Олександрівна

Керівник:
Третяк Наталя Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри теорії та методик початкової
освіти

Рецензент:
Гордійчук Мар'яна Сидорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	7
1.1. Лінгвометодичні умови формування лінгвістичних здібностей учнів початкових класів на основі інтегративного підходу.....	7
1.2. Дослідження методики розробки інтегрованих уроків у педагогічній теорії та практиці	15
1.3. Особливості інтегративного навчання в початковій школі	17
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗАСОБОМ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ В СУЧАСНІЙ ШКІЛЬНІЙ МОВНІЙ ПРАКТИЦІ.....	24
2.1. Розвиток лінгвістичних здібностей учнів початкової школи	24
2.2. Діяльнісний підхід до інтегрованого навчання в початковій школі.....	32
2.3. Види образотворчого мистецтва та їх роль в розвитку лінгвістичних здібностей учнів початкової школи на уроках навчання грамоти	46
2.4. Експериментальна перевірка впливу засобів образотворчого мистецтва на лінгвістичні здібності учнів початкової школи.....	55
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. У суспільстві відбуваються ключові зміни, зумовлені потребою у розвитку освітнього простору держави. У зв'язку з цим одним із провідних завдань школи є підготовка творчої особистості, здатної критично мислити та ефективно спілкуватися в полікультурному просторі.

Сучасна початкова освіта характеризується системними змінами у структурі та змісті. Переосмислення пріоритетів навчання, ролі учня як суб'єкта навчально-виховного процесу, а також суспільні зміни зумовлюють нетрадиційні підходи до вирішення багатьох освітніх проблем. Однією з провідних тенденцій розвитку сучасної освіти є інтеграція її змісту. Ідеї інтегративного навчання сьогодні надзвичайно актуальні, оскільки сприяють успішній реалізації нових освітніх завдань, визначених державними документами. Інтегрований підхід до навчання в початковій школі дає змогу в переважній більшості реалізувати поставлені цілі. Це пов'язано з віковими особливостями молодших школярів: дитина молодшого шкільного віку у зв'язку з особливостями сенсорного розвитку, синкретичного сприйняття навколишнього світу, наочно-практичного характеру мислення, взаємної обумовленості всіх сфер життєдіяльності природним чином підготовлена до засвоєння інтегрованих знань, єдності способів пізнавальної діяльності.

Науково-теоретична база. Ідея інтегрованого підходу до навчання, енциклопедичності та взаємозв'язку знань була започаткована у роботах основоположників педагогіки Й.Гербарта, А.Дістервега, Я.Коменського, Дж.Локка, Г.Песталоцці, Ж.Ж.Руссо. Ще К.Д.Ушинський шляхом інтеграції письма і читання розробив та впровадив синтетичний метод навчання грамоти. В.О.Сухомлинський показав приклад інтеграції різних видів діяльності, організовуючи «уроки мислення в природі», які він проводив у Павлиській школі для шестирічних учнів. Отже, необхідність інтегрування змісту освіти зумовлена інтеграційними процесами в науці, які в другій половині ХХ століття, на думку науковців, стали переважаючими. Ідея інтеграції змісту навчання і нині приваблює вчених і вчителів у нашій країні.

Слово "інтеграція" у перекладі означає відновлення, відбудова, поповнення. У довідковій літературі цей термін тлумачиться як об'єднання в єдине ціле раніше ізольованих частин, елементів, компонентів, що супроводжуються ускладненням і зміцненням зв'язків та відношень між ними.

Важливими чинниками особистісно розвивальної технології освіти має бути інтегративний та діяльнісний підхід до навчання. Під інтегруванням (інтеграцією) слід розуміти об'єднання навколо однієї теми навчального матеріалу кількох предметів, а під діяльнісним підходом — створення таких умов, за яких учень має виступати не лише об'єктом, а й суб'єктом навчально-виховного процесу, тобто коли засвоєння знань та формування практичних умінь і навичок є результатом його власної діяльності.

Організація інтегрованих уроків чи використання елементів інтеграції в навчальному процесі – це один із кращих способів трансформації знань, одержаних учнями на уроках суміжних предметів. Отже, реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально продуктивний інтегративний підхід.

Логічно, що інтеграцію навчання сьогодні намагаються здійснити, передусім, на його першому етапі — в початковій школі. Адже сутність інтеграції багатокомпонентного змісту початкової освіти полягає в тому, що вона дає змогу дитині сприймати предмети та явища цілісно, різнобічно, системно та емоційно. Інтегрування в початковій ланці освіти допомагає уникнути перевантаження дітей, скоротити кількість навчальних годин протягом тижня, вивільнити їх для предметів розвивально-виховного циклу. Та й саме інтегрування, на відміну від традиційного розрізненого вивчення окремих предметів, є важливим засобом і розвитку, і виховання молодших школярів. На такому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; широка палітра використання міжпредметних зв'язків при різнобічному розгляді однопланових об'єктів; своєрідна структура, методи, прийоми і засоби, які сприяють його організації і реалізації поставлених цілей.

Специфіка інтегрованого навчання створює сприятливі умови для творчості вчителя. Вона забезпечує певну свободу вибору теми, змісту, засобів, що використовуються у навчанні молодших школярів. Основою досвіду є: психодіагностика, диференційоване навчання, врахування психогенетичних, інтелектуальних, вікових особливостей учнів. Адже ефективність засвоєння учнями навчальної інформації залежить від знання вчителем рівня розумового розвитку дитини, її психологічних особливостей, інтересів, нахилів та вподобань. Детального вивчення потребує пізнавальний аспект структури навчальної діяльності молодших школярів, якість становлення якого в цьому віці є основою їхнього подальшого розумового розвитку.

Загальні вікові особливості в кожній дитини виявляються по-різному. Це пов'язано, по-перше, з тим, що дитина народжується із задатками, тільки їй властивими, типологічними особливостями нервової системи, визначеними якостями органів чуття і мовлення; і, по-друге, із своєрідними умовами соціального оточення, в якому відбуваються її розвиток і виховання. У дітей досить рано з'являється свій "образ світу". Попри всю свою недосконалість, він має істотну характеристику – цілісність сприймання навколишнього. Зі вступом дитини до школи часто ця цілісність сприймання руйнується через кордони між окремими предметами. Саме тому впровадження інтеграції має на меті формування загальнонавчальних умінь і навичок учнів, поглиблення їхніх знань, розвиток уваги, пам'яті, розширення пізнавальних інтересів, оволодіння навчальними прийомами, забезпечення цілком нового психологічного клімату для учня і вчителя у процесі навчання. У системі класно-урочного навчання оптимальними шляхами вирішення даної проблеми є інтегровані уроки, інтегровані дні та інтегративні курси.

Об'єкт дослідження полягає в процесі формування лінгвістичних здібностей учнів початкових класів.

Предмет дослідження – методика формування лінгвістичних здібностей учнів початкових класів.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні,

експериментальному дослідженні, апробації методики формування лінгвістичних здібностей учнів початкових класів.

Відповідно до теми й мети дослідження визначено такі **завдання**:

- встановити лінгвометодичні передумови та психологічні умови формування ЛЗ учнів початкових класів;
- проаналізувати сучасний стан проблеми формування ЛЗ учнів початкових класів;
- визначити критерії та охарактеризувати рівні сформованості формування ЛЗ учнів початкових класів;
- розробити методику формування ЛЗ учнів початкових класів;
- здійснити перевірку ефективності методики формування ЛЗ учнів початкових класів на основі інтегративного підходу.

Для реалізації поставленої мети були використані такі **методи** дослідження: теоретичні (аналіз лінгвістичної, психолого-педагогічної, лінгводидактичної та методичної літератури для з'ясування підходів науковців до вирішення проблеми та обґрунтування понятійно-категоріального апарату; аналіз програм, підручників, навчальних посібників з метою визначення рівня розробки досліджуваної проблеми; вивчення теоретико-правової бази навчання української мови; - емпіричні (цілеспрямоване спостереження за навчальним процесом, анкетування, в ході яких виявлялося реальний стан навчального процесу та намічалися перспективи дослідження).

Апробація та впровадження результатів роботи здійснювалася через участь у науково-практичних студентських конференціях, а також публікацію тез доповідей у збірнику матеріалів наукових досліджень студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Апробація матеріалів дослідження частково впроваджувалася під час проходження педагогічної практики. Основні положення, результати дослідження обговорювалися під час виступів на кафедрі теорії та методик початкової освіти.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Інтеграція мистецьких дисциплін якнайкраще сприяє формуванню у школярів художньої картини світу. Художні твори створюють колосальну за шириною охоплення і глибиною інтерпретації художню картину світу, в якій відображено не лише сучасне, але й минуле, і навіть майбутнє. На думку багатьох учених, художня картина світу є синтезом художньо узагальнених уявлень про природно-соціальні явища, що закарбовані в художніх образах мистецтва. Отже, як вимога об'єднання у ціле якихось частин чи елементів, використовується такий дидактичний засіб, як інтеграція.

Звичайно, інтеграція в контексті дидактичних засобів чи принципів має при цьому втілитися у навчальні предмети, у формі їх об'єднання і представлення як єдиного цілого. Цілісна картина світу має бути спроектована у систему понять і фактів, які б утримувалися у дидактично оформленому вигляді у кожному навчальному предметі, і, більше того, у методичних розробках за темою, що вивчається. Інтеграція предметів найповніше проявляється тоді, коли між спільними програмами встановлено смислову відповідність, коли існує центральна ідея, що об'єднує весь комплекс тем і проблем, які розглядаються в межах обох предметів. Тож первинним об'єктом наукового пізнання має бути, певна річ, предмет, явище чи їх сукупність, які виступатимуть тим центром, який породжуватиме у суб'єкта навчання їх цілісне пізнання.

Українська сучасна педагогіка активно досліджує стратегію і тактику інтегрованого навчання дітей. На думку дослідників, інтеграція (лат. повний, цільний, відтворення) – оригінальне поєднання на уроці відомостей різних навчальних предметів навколо однієї теми (О.Я. Савченко).

Українські вчені вважають, що шляхом інтеграції здійснюється особистісно зорієнтований підхід до навчання, і сам учень може обирати "опорні" знання з різних предметів "з орієнтацією на суб'єктивний досвід, що склався в нього під впливом як попереднього навчання, так і більш широкої взаємодії з навколишньою дійсністю".

Слід однак відрізняти уроки інтегрованого змісту від використання міжпредметних зв'язків, які передбачають включення запитань і завдань з матеріалу інших предметів, що мають допоміжне значення для вивчення певної теми. Також слід розрізняти урок з елементами інтеграції змісту двох чи більше предметів від уроку, побудованого за програмою інтегрованого курсу. Науковцями неодноразово зазначено, що інтеграція шкільного змісту може бути повною або частковою (С.У. Гончаренко, Н.М. Бібік, О.Я. Савченко та ін.). Часткова інтеграція полягає у поєднанні матеріалу з різних предметів, підпорядкованих одній темі. На цій основі будуються інтегровані уроки. Набула поширення інтеграція за змістом та за засобами пізнавальної діяльності (спостереження, мислення, мовлення). Зокрема у початковій школі домінує пізнавальна діяльність, що ґрунтується на пропедевтичних знаннях, суб'єктивному досвіді учнів, спостереженнях. Тому інтеграція тут застосовується як "стихійна", так і "керована".

Аналіз діючих програм для чотирирічної початкової школи і вивчення досвіду практиків розкривають широкі можливості для інтеграції навчального матеріалу з багатьох предметів. Зокрема це ознайомлення з навколишнім світом, художня праця, музика і рух.

Найбільший інтегративний потенціал містять мистецькі дисципліни, зокрема образотворче мистецтво, оскільки саме образотворча діяльність є найближчою і найорганічнішою для дитини молодшого шкільного віку.

Художньо-творча діяльність – це не просте копіювання дійсності, а художнє її переосмислення завдяки інтенсивній творчій роботі мозку. Через малюнок набувається вміння відкрито і без страху виражати власні ідеї і почуття, бо саме образотворча діяльність тут є синтезуючим, конструктивним, об'єднуючим й інтегруючим засобами, від яких залежить внутрішній світ особистості.

У творчому розвитку молодших школярів засобами образотворчого мистецтва ми виділяємо такі творчі якості особистості, які потрібно виховувати: емоційність, сміливість уяви та фантазії; творчий склад мислення; творчу свободу

особистості. Саме тому образотворча діяльність органічно поєднується з музикою, художньою працею, природознавством, літературою та ін.

В образотворчій діяльності провідну роль відіграють механізми відображення і зображення. Тому і в інтегрованих програмах засвоєння дітьми правил, законів і аксіом з образотворчого мистецтва має бути обов'язковим. Володіння образотворчою грамотою, що є фундаментом будь-якого творчого процесу, – це конструктивно-знакова та формоутворювальна сторони образотворчої діяльності. Б.М. Неменський зазначає, що образотворче мистецтво як мова, точніше система мов, ґрунтується на таких вихідних елементах, як композиція, лінія, колір, об'єм, простір. За допомогою образотворчого мистецтва автор передає свої думки і переживання, які із залученням слова і звука повніше відображатимуть художню картину світу. Молодший школяр мислить поняттями, спираючись на уявлення властивостей образів, узагальнення у цих поняттях. Збагачення мовлення дуже інтенсивно відбувається в процесі навчання грамоти в 1 класі. Словниковий фонд дітей на час вступу до школи хоч і значний, але дуже обмежений щодо розуміння всієї глибини змісту тих понять, які виражаються цими словами.

Характерною особливістю мислення першокласника лишається його наочно-образний характер. У своїх міркуваннях дитина, як правило, спирається не на абстрактні поняття, а на наочні образи, на те, що сама особисто спостерігала, помічала у предметах (розміри, форми, кольори) та подіях. Але мислення дитини розвивається не само собою. Щоб збудити думку дитини, треба поставити перед нею завдання, в процесі розв'язання якого вона могла б опиратися на раніше здобуті знання і вміння. Застосовувати їх у нових умовах.

Тому використання різноманітних наочних посібників, у тому числі й засобів образотворчого мистецтва (картини живопису, ілюстрації, предметні та сюжетні малюнки, скульптурні композиції) у словниковій роботі сприяють не тільки правильному розумінню слів, а й формуванню більш повних понять про відповідний предмет чи явище. Вчитель добивається, щоб кожний предмет, який потрапляє в коло уваги учнів, кожний сприйнятий ними образ закріплювався не

лише словесними вправами, а й малюнками, ілюстраціями. За допомогою малюнків можна пояснити значення нового слова, активізувати слова, засвоєні на попередніх уроках. Провести словниковий диктант.

У ставленні молодших школярів до творів образотворчого мистецтва переважає також конкретно-образне мислення, що особливо помітно в учнів першого класу. Проте, поступове нагромадження знань про окремі явища – абстрактні або конкретні – впливає на підвищення рівня розвитку пізнавальних процесів.

Учні першого класу в оцінці предметів і явищ більше орієнтуються на узагальнення окремих ознак, властивостей, форм предметів і ще не вміють оперувати прикладами. Характер сприймання явищ і їх оцінка досить мотивовані. Проте, у вмінні порівнювати, узагальнювати явища яскраво виділяються групи учнів з різними можливостями: одні вказують на контрастні риси або якості сприйнятого, інші на подібні. Одним учням подобаються яскраві деталі картин, ілюстрацій, інші акцентують увагу на малопомітних явищах. Це виражається також у способах диференціації і систематизації творів образотворчого мистецтва за характерними ознаками: вид або жанр мистецтва; узагальнення змісту на основі подібності; доповнення арсеналу художніх засобів елементами свого естетичного досвіду – розгорнутим описом того, що лише окреслено загальними рисами.

Взаємозв'язок окремих пізнавальних процесів активізує розумовий розвиток дітей, підвищує якість знань, умінь застосовувати їх у навчанні, орієнтуватися в матеріалі, самостійно здобувати знання, знаходити нові способи засвоєння знань, запам'ятовування матеріалу.

Пояснення одного й того самого слова можна зробити різними способами і прийомами. Вданій роботі основна увага була приділена поясненню того чи іншого слова шляхом показу малюнків, ілюстрацій. Адже діти шестирічного віку краще запам'ятовують з опорою на зовнішні допоміжні засоби (предмети і малюнки). Молодші школярі використовують малюнки як засіб полегшення запам'ятовування.

Оскільки мислення першокласника носить конкретно-образний характер, тому вчитель конкретизує матеріал, використовуючи велику кількість наочних посібників.

Експериментальне дослідження підтвердило, що використання малюнків, ілюстрацій на уроках навчання грамоти в процесі словникової роботи позитивно впливає на роботу вчителя і на засвоєння нових знань учнями. Така робота робить навчання цікавим, доступним, осмисленим, мовлення школярів стає менш ситуативним, ніж було до школи. А володіння мовою дає учням можливість вільно говорити, міркувати, робити умовиводи. Систематичне проведення словникової роботи допомагає молодшим школярам встановлювати найрізноманітніші зв'язки, що існують між предметами і явищами.

Малюнки допомагають дітям у набутті мовних навичок, а також нових слів. На кожному уроці внаслідок спеціальних словникових вправ, які тісно пов'язуються з логічними вправами, активізується, впорядковується і уточнюється словник учнів. У процесі навчання дітей учителям треба розвивати у них пізнавальні процеси, інтерес до навчання і прагнення оволодіти знаннями. Спираючись на дидактичні принципи навчання, використовуючи різні методи і прийоми, вчитель повинен домагатися засвоєння навчального матеріалу всіма дітьми, розвивати їх мислення і мовлення.

Отже, в початкових класах, де закладаються основи розвитку мислення і мовлення, словникова робота набуває вагомого значення на всіх уроках рідної мови, а ілюстративний матеріал виступає одним з основних джерел збагачення активного словника дитини.

Проблема словникової роботи є важливою в методиці викладання рідної мови в початкових класах, оскільки від точності слововживання, багатства лексики залежить формування мовно-мовленнєвої культури будь-якої особистості, в тому числі й молодшого школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Інтеграція як освітня перспектива // Початкова школа. Київ. 2012. № 5. С. 5–7.
2. Біда О. Роль малюнків на уроках // Мистецтво та освіта. Київ. 2015. №4. с.45 - 47.
3. Білецький П.О. Мова образотворчого мистецтва. Київ. 2018. 128с.
4. Будна Н.О., Походжай Н. Я., Шост Н.Б. Уроки навчання грамоти в 1 класі. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2013. 272с.
5. Вашуленко М., Бібік Н., Кочина Л. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, математика, навколишній світ) // Початкова школа. Київ. 2017. №8. С.24-30.
6. Вашуленко М.С., Скрипченко Н.Ф. Навчання грамоті в підготовчих класах. Київ. 2012. 174с.
7. Вашуленко М.С.Методика навчання української мови в початковій школі. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
9. Вовкотруб Р. Робота над розвитком мовлення першокласників // Поч. школа. Київ. 2019. № 11. с.12-13.
10. Державний стандарт початкової освіти. - <https://www.google.com/search?q=&aqs=chrome.2.69i57j0i13i512l9.62353077j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8>. (дата звернення: 14.01.2023).
11. Закон України “Про освіту” [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print1532345354880483> (дата звернення: 14.01.2023).
12. Закон України «Про загальну середню освіту» // Законодавство України про загальну освіту: Бюлетень законодавчої і юридичної політики України. Київ, 2020. № 9. С. 31-54.

13. Закон України «Про освіту» // *Голос України*. 2021. 25 квітня. С.1-3.
14. Закон України про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді України. <http://te.zavantag.com/docs/534/index-8957-1.html>
15. Зміст сучасної шкільної освіти: Дидактичний аспект / О.К. Корсакова, С.Е. Трубачова. Київ : ФАДА, ЛТД, 2013. 56 с.
16. Ілляш С. Інтегрований підхід до навчання у початковій школі, його педагогічна цінність // *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць мол. вчених Дрогобицького держ. пед. універ. ім. І. Франка* / ред.-упор. В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич : Посвіт, 2013. Вип. 6. Ч. II. С. 57–65.
17. Ільченко В., Гуз К. Навчальний курс «Я і Україна» (1-4 класи) // *Початкова школа*. Київ. 2021. №8. С.20-24.
18. Ільченко В., Гуз К. Освітня програма «Довкілля». Концептуальні засади інтеграції змісту природничонаукової освіти. Київ, Полтава. 2019.
19. Інтегративний підхід : актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи : навчально-методичний посібник / уклад. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 76 с.
20. Інтегроване навчання : тематичний і діяльнісний підходи (Частина 1). URL: <http://nus.org.ua/articles/integrované-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chasty-na-1/> (дата звернення: 24.04.2023).
21. Інтегроване навчання : тематичний і діяльнісний підходи (Частина 2). URL: <http://nus.org.ua/articles/integrované-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chasty-na-2/> (дата звернення: 24.04.2023).
22. Колосовська Н.Д., Длінна Т.І., Волос О.В. Програма з краєзнавства «Степова Еллада». Миколаїв. 2013. 142 с.
23. Концепція початкової освіти: Проект. *Початкова школа*. 2016. № 1. С. 1–4.
24. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років (проект) / Міністерство освіти і науки України. URL: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/project_30102014.doc
25. Концепція середньої загальноосвітньої школи України (проект) / Національна

26. Любарська О.М. Інтеграційні процеси в освіті [Електронний ресурс] / О.М. Любарська. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/zbirniku/13/5.pdf>
27. Масол Л. та ін. Мистецтво. Програма для 1-2 кл. // Програми для початкової школи. 1-2 класи. Київ : Початкова школа, 2021. С.201-223.
28. Могильовський В.Ю. Пейзаж на уроках мови // Київ : УМІЛШ. 2020. №1. с.92-94.
29. Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі . Тернопіль : Астон, 2021. 264с.
30. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. // Освіта України. 2022. №33- 23 квітня.
31. Ніколенко Л. Т. Нова українська школа : інтеграційний підхід у початковій загальній освіті // тематичний випуск журналу «Методист». № 2 (74), лютий. Київ. 2018. С. 72–74.
32. Носенко Е.Л. Картина світу як інтегруючий фактор у змісті освіти // Гуманітарні науки. Київ. 2018. №2. С.48-59.
33. Носенко Є. Картина світу як інтегруючий і гуманізуючий фактор у змісті освіти // Педагогіка і психологія. Київ. 2015. №1
34. Онищенко О. Робота за ілюстрацією як засіб розвитку зв'язного мовлення першокласників // Урок української мови Київ. 2021. №8. с. 34-35.
35. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. К.: СПД Богданова А. М. Київ. 2018. 376 с.
36. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: зб. ст. Київ : Ленвіт, 2011. 256 с.
37. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Методика навчання української мови у схемах і таблицях: навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2016. 134 с.
38. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896 «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття»)). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п> (дата звернення: 24.05.2023).

39. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи. URL: <http://yakistosviti.com.ua/uk/pochatkova-shkola> (10.05. 2023).
40. Просіна О. В. Інтеграція в НУШ. Інтегрований підхід в освітньому процесі // тематичний випуск журналу «Методист». № 2 (74). Київ. 2018. С. 68–71.
41. Пушкарьова Т. Інтеграція природничо-наукових знань учнів 5-6 класів під час викладання курсу “Навколишній світ” // Фізика та астрономія в школі. Київ. 2012. №4. С.26-28.
42. Пушкарьова Т. Програма інтегрованого курсу «Навколишній світ» // Початкова школа. Київ. 2017. №8. С.31-36.
43. Рибалко Л. Ідея Яна Амоса Коменського в контексті інтеграції змісту природничонаукової освіти [Електронний ресурс]/ Л. Рибалко. – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2012/2012_3_37.pdf
44. Савченко О. Концепція нового підручника «Літературне читання» для початкової школи. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць / наук. ред. О. М. Топузов. Київ : Педагогічна думка, 2012. Вип. 12. С. 207–213.
45. Савченко О. Методичний аналіз підручника «Літературне читання» для 2-го класу: зміст, структура, методичні настанови. *Початкова школа*. Київ. 2013. № 5. С. 1–5.
46. Савченко О. Розвиток творчої діяльності учнів на уроках літературного читання. *Початкова школа*. Київ. 2016. № 8. С. 10–15.
47. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти. Київ : СПД «Цудзинович». 2007. Т. 1. 204 с.
48. Савченко О. Я. Від людини освіченої – до людини культури. Ціннісні орієнтації загальноосвітньої підготовки учнів. *Рідна школа*. Київ. 2016. № 5–6. С. 2– 4.
49. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Генеза, 2019. 368 с.
50. Савченко О. Я. Літературне читання : підручн. для 2-го кл. Київ : Освіта, 2012.

160 с.

51. Савченко О. Я. Літературне читання : підручн. для 3-го кл. Київ : Освіта, 2013. 176 с.

52. Савченко О. Я. Літературне читання: підруч. Для 4 кл. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2015 р. 192 с.

53. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах : пос. для вчителя. Київ : Освіта, 2017. 334 с.

54. Савченко О. Я. Розуміння молодшими школярами літературних творів: сутність процесу і засоби формування. *Початкова школа*. Київ. 2017. № 8. С. 5-8.

55. Степанюк А.В. Нові підходи до визначення мети і змісту біологічної освіти школярів // Педагогіка і психологія. М 2020. №2. С.28-34.

56. Степанюк А.В., Гадюк Т.В. Інтеграція природничих дисциплін у школі // Педагогіка і психологія. Київ. 2016. №1. С.18-24.

57. Теоретико-методологічні засади інтеграції змісту гуманітарної освіти у вищих навчальних закладах негуманітарного профілю: монографія / [Г.В. Онкович, М.І. Бойченко, Н.М. Дем'яненко, З.Ф. Донець, В.Я. Карачун, В.І. Кобченко, П.П. Куляс, Г.В. Лесик, О.М. Олексюк та ін.]; за заг. ред. Г.В. Онкович. Київ : Педагогічна думка, 2012. – 336 с.

58. Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. пр. [ред. кол., головн. ред. В. Р. Ільченко]. Полтава : ПОШПО, 2014. Вип. 6. 326 с.

59. Токарева А.В. Інтегративне навчання як один з перспективних напрямів розвитку сучасної вищої освіти. / Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2014. № 2 (8). – <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2014/2/32.pdf>

60. Філь Г., Жигайло М. Інтегроване вивчення предметів гуманітарного циклу за галузями знань як важлива передумова розвитку сучасної науки // Актуальні питання гуманітарних наук. 2015. Вип. 11. С. 310–316. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/argnd_2015_11_46 (дата звернення: 24.06.2023).

61. Шевчук К. Інтегрований підхід до навчання : ретроспективний аналіз // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені

- Михайла Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія. 2007. № 20. С. 50–55.
URL: //www.researchgate.net/publication/260383767_INTEGROVANIJ_PIDH
ID_DO_NAVCANNA_RETROSPEKTIVNIJ_ANALIZ (дата звернення:
24.05.2023).
62. Яворук О.А. Функции интегративных курсов при обучении учащихся основам
естественных наук в школе // Наука и школа. Київ. 2012. №1. С.52-56.
63. Якиляшек В. Інтеграція математичної та природознавчої освіти // Рідна школа.
Київ. 2019. №3. С.55-56.
64. Bennett N. Patterns of core and generic skill provision in higher education
[Електронний ресурс] / Neville Bennett, Elisabeth Dunne and Clive Carré // Higher
Education. № 1. Vol. 37. P. 71–93. – Режим доступу: [http://www.
springerlink.com/content/u6eh14r87n7n/?p](http://www.springerlink.com/content/u6eh14r87n7n/?p)
65. Bereiter C. Intentional learning as a goal of instruction / C. Bereiter, M. Scardamalia
/ B. Resnick (Ed.): Knowing, learning, and instruction: Essays in honor of Robert
Glaser. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1989. pp. 361–392.
66. Bridges D. Transferable skills: A philosophical perspective / D. Bridges// Studies in
Higher Education. 1993. № 18. pp. 43–51. 8. Fallows S. Integrating Key Skills in
Higher Education: Employability, Transferable Skills and Learning for Life / S. Fallows,
Ch. Steven. UK: Kogan Page Ltd., 2000.
67. Framework for Qualifications of the European Higher Education Area. 2005
[Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.bologna-bergen2005.no/
Docs/00Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf](http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf)
68. Haynes C. Innovations in Interdisciplinary teaching / C. Haynes. Westport, CT:
Greenwood Press, 2002.
69. Huber M. Integrative Learning: Mapping the Terrain / M.T. Huber, P. Hutchings.
Washington, DC: Association of American Colleges and Universities, 2004. 32 p.
70. Joint Quality Initiative group. Shared Dublin descriptors for the Bologna Working
Group on Qualifications Frameworks «A Bachelor's, Master's and Doctoral awards»:
Working document, 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eua.be>

71. Labour market skills and trends 1997/98 [Электронный ресурс] / Department for Education and Employment. 1999. London: The Stationery Office, 1999. – Режим доступа: <https://www.education.gov.uk/publications/>
72. Klein J. Integrative Learning and Interdisciplinary Studies / J.T. Klein // Peer Review, 2005. № 7 (4). pp. 8–10.
73. Rhodes T. Assessing Outcomes and Improving Achievement: Tips and Tools for Using Rubrics / T.L. Rhodes. Washington, DC: Association of American Colleges and Universities, 2010. 51 p.
74. William H. Liberal Education / H.N. William // Educating for a Complex World: Integrative Learning and Interdisciplinary Studies. Vol. 96. № 4. 2003. pp. 6–11.